

РЕЗЮМЕТА

НА ПРЕДСТАВЕНИТЕ НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ
ОТ Д-Р СВЕТЛА АТАНАСОВА АТАНАСОВА
ЗА УЧАСТИЕ В КОНКУРС ЗА ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНАТА
ДЛЪЖНОСТ „ДОЦЕНТ” В РИМ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО; ПО ОБЛАСТ НА
ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ 2. ХУМАНИТАРНИ НАУКИ,
ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 2.2. ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ
(ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ), ОБЯВЕН В
ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК, БР. 38, 12.05. 2017 Г., СЪГЛАСНО ЧЛ. 105 –113
ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА УСЛОВИЯТА И РЕДА ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА
НАУЧНИ СТЕПЕНИ И ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНИ ДЛЪЖНОСТИ В
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

МОНОГРАФИИ:

1. Арбанаси. Търговия и търговски връзки през XVII – XIX век. Изд. „Фабер”, Велико Търново, 2016, 248 с. (ISBN 978-619-00-0551-3).

Монографията съдържа въведение, три глави, заключение на български и английски език, именен показалец, приложения, съкращения и библиография. Тя е структурирана на хронологичен принцип, като систематизираната и анализирана информация за развитието на търговията и търговските връзки в Арбанаси е базирана на публикувани и непубликувани исторически извори и документи, резултати от археологически проучвания, краеведски изследвания, родови хроники и теренни проучвания. Внимание заслужат привлечените архивни източници от Български исторически архив – София (Ф. 36 Георги (Йорго) поп Симеонов; Ф. 179 Пантелей Георгиев Кисимов; Ф. 238 Костадин Арабаджиев; Ф. 588 Димитър Папазов; Ф. 622 Недялко Каранешев; Ф. 384 Георги Кърджиев) и Ориенталската архивна колекция (ОАК ВД. 97/12; ОАК, а. е 42). Ценна информация за дейността на арбанашките търговски къщи през XIX век съдържат документи от Държавен архив – Велико Търново (Ф. 65 К Колекция стари документи за Великотърновски окръг; Ф. 82 К Търговска фирма „Никола Минчоолу и Евстати Селвели и дружие” – Велико Търново; Ф. 963 К Търговска къща „Хаджи Кирил Димитров Русович и дружие” – село Арбанаси, Търновско) и снимки и документи от фондовете на Регионален исторически музей – Велико Търново и Регионален исторически музей – Варна.

Въведението представя кратка ретроспекция на историческото развитие на Арбанаси от края на XV век до 70-те години на XIX век. Цитирани са множество публикации и архивни документи, които подчертават стопанския и социален профил на селището и аргументират едно по задълбочено проучване. В предговора са посочени целите и задачите на изследването, а именно изграждане на „завършена картина на установените търговски практики” през XVII – XIX век и заслужена реабилитация на търговската дейност през XIX век.

Трите глави на монографичния труд са структурирани в четири или пет отделни параграфа и проследяват развитието на търговските връзки и участието на арбанашките търговци през XVII – XIX век в стопански операции на вътрешния и външния пазар. В отделни подтеми са представени благотворителната, народополезна и обществена дейност на представителите на търговското съсловие. Към всяка глава е добавен и параграф, който съдържа анализ на стопанските и социални практики за съответния исторически период. В трета глава е отделено специално внимание на арбанашките търговци – организатори на капиталистически структури. Представени са конкретни търговски съдружия, финансови операции и налични активи. В хода на проучванията са установени и при наличието на достатъчно информация анализирани над 600 търговци от Арбанаси и свързани с тях стопански инициативи за периода XVII – XIX век.

Изследването насочва към утвърждаване на арбанашките търговци на вътрешния и външния пазар, активното участие на местните предприемачи в посредническата търговия със Средна и Западна Европа и формирането на „стопански елити” на Балканите, към изграждането на професионални мрежи от контакти.

Етапите на възходящо развитие на Арбанаси в стопанско отношение са два: от края на XVII век до края на XVIII век и от втората четвърт на XIX век до Освобождението. В по-ранните векове арбанашките предприемачи са част от международната балканска търговия и техните прояви се свързват предимно с вносно-износна дейност. През XIX век с разрастването на уседналата търговия и изграждането на вътрешния пазар се формират и арбанашките търговски къщи. Жители на Арбанаси разкриват свои филиали в големите европейски центрове Виена, Прага и Брюксел.

В монографичният труд е привлечен значителен обем от непубликувани документи, които доказват авторската теза за разцвет на търговията в Арбанаси през XIX век.

Две са основните тенденции в развитието на търговската активност на арбанасчани – връзката между производството и пазара и системата за протежиране на търговците османски или чужди поданици.

Посредниците в австро-турската търговия през XVII и XVIII век са организирани в държавни професионални компании, в съдружия на търговски отрасли или самостоятелни търговски съдружия извън пределите на българските земи. Паралелно с участието във външната търговия на българския вътрешен пазар се изявяват фирми – вносителки на хранителни стоки и манифактура.

През втората половина на XIX век постепенно се възстановяват външно-търговските контакти на Арбанаси с Русия и западните пазари и учредените търговски дружества се превръщат в крупни вносители за българските земи.

Стопанските дейци използват различни форми за натрупване на капитали като лихварство, кредитиране на дребни търговци и занаятчии, отдаване на стопански терени под наем.

Монографичният труд предлага изследователски модел за проучвания на стопанската проблематика в отделни селища и райони на българските земи и в същото време дава съществен принос при изясняване на проблема за формирането на вътрешния национален пазар.

КНИГИ:

2. Учредителното събрание, 1879 г., Изд. „Фабер”, Велико Търново, 2014, 68 с. (В съавт. с: Стефан Бейков, Татяна Кънчева и Драгомир Йорданов). Светла Атанасова е автор на темите: Учредителите (с. 27 – 40); Дебатите (с. 41 – 52); Реликвите (с. 59 – 63).

Книгата е посветена на 135-годишнината от Учредителното събрание, състояло се в Търново от 10 февруари до 16 април 1879 г. Изследването представя основни моменти от историята на първата законодателна институция в Княжество България, както и различни гледни точки, свързани с исторически личности и събития. Книгата е структурирана в седем отделни теми: Началото; Търново в навечерието; Учредителите; Дебатите; Търновската конституция; Реликвите и Извън протоколите.

Съдържа и Уводни думи от Михаил Миков – Председател на 42-рото Народно събрание. Тя е богато илюстрирана с публикувани и множество непубликувани портрети, документи и вещи на участници в Първия български парламент след Освобождението. Движимите културни ценности се съхраняват във фондовете на Регионален исторически музей – Велико Търново. Сред тях се открояват оригиналните документи, свързани с работата на „събора”, а именно Правилник за Вътрешния ред, Порядък за откриването на Търновското народно събрание за разглеждане на Органическия устав, Проект на Органически устав, Дневници на Учредителното събрание и Рапорта на комисията върху основните начала на Конституцията. Сред вещите са представени звънецът от Учредителното събрание, запазена мебел от интериора и лични вещи на депутатите Николаки Момчев, д-р Стат Антонов и Михо Минков.

Разделите „Учредителите” и „Дебатите” проследяват историята и дейността на Учредителното събрание. Специално място е отделено на изявените оратори в събранието, дебатите и отправните точки за бъдещото политическо развитие на Княжеството, които се формират още при първите заседания в края на месец март 1879 г. В раздела „Реликвите” вниманието е насочено към историята на движимите културни ценности и техните собственици, като неизменна част от хронологията на знаковото историческо събитие в новата ни история.

КАТАЛОЗИ:

3. Сабите на войводите, Изд. „Фабер”, 2017, 120 с. (В съавт. с: Симеон Цветков). (ISBN 978-619-00-0619-0).

Каталогът от изложбата „Сабите на войводите” е посветен на 180 години от рождението на Васил Левски и 150 години от битката на четата на Филип Тотю при павликенското село Върбовка. Книжното тяло съдържа предговор, историческо въведение и обща характеристика на хладното историческо оръжие от XIX век. Съдържа подробни и детайлни илюстрации, техническо описание на 43 единици хладно оръжие – собственост на 18 национални, регионални и общински музеи в България. Основните параметри на оръжието са придружени от кратки биографични справки и портрети на техните притежатели – изявени исторически личности, четнически войводи и участници в освободителните движения от 1835 г. до 1876 г. Сред тях се открояват хладните оръжия на Иван

Кулин, Жельо Чернев, Хаджи Димитър Асенов, Стефан Караджа, Филип Тотю, Панайот Хитов, Васил Левски, Христо Ботев и много други. За каталога са използвани оригинални снимки – собственост на различните музеи, както и множество литографии на историческите сражения – собственост на РИМ – Велико Търново. Гравюрите са изработени в началото на ХХ век. Значителна част от историческото оръжие, снимките и литографиите се публикуват за първи път и са обект на научно представяне. Част от биографичните данни за участници в Априлското въстание по региони са извлечени от инвентарните музейни книги или от краеведски проучвания и в този смисъл също за първи път намират публичност.

НАУЧНИ СТАТИИ И СЪОБЩЕНИЯ, ОБОСОБЕНИ В ОСЕМ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЛАСТИ:

4. Стопанско развитие на българските земи през XVIII – XIX век. Търговия, професионални мрежи и контакти, създаване и дейност на търговските дружества. Фискалната политика в Османската империя през XIX век.

4.1. Търговска къща „Братя Г. Аврамови” от втората половина на XIX век. – В: ИРИМ – ВТ, Т. XXVI, Велико Търново, 2012, с. 289 – 304 (ISSN 0861–5888).

Публикацията представя приносът на търговското дружество на братята Георги и Кънчо Аврамови при изграждането на вътрешния национален пазар през втората половина на XIX век. Непубликувани документи от фондовете на Регионален исторически музей – Велико Търново (търговски тефтер за периода от 1867 г. до 1870 г., препис от главната книга за периода от 1874 г. до 1878 г., писмо за направено дарение през 1871 г. и документ за притежание на недвижимо имущество за периода от 1879 г. до 1883 г.) и от хранилищата на Български исторически архив – София (шест документа – писма, разписки, свидетелство за собственост и счетоводни извлечения за периода от 1870 г. до 1902 г.) разкриват отделни аспекти от стопанските и обществени изяви на търновските предприемачи.

Търговска къща „Братя Г. Аврамови” регистрира кантори в Търново и Цариград и се превръща в една от големите фирми – вносителки на манифактурни стоки и колониални изделия за нуждите на вътрешния пазар през 70-те години на XIX век. По своята същност и организационна

структура представлява събирателно дружество, като максималният размер на оперативния капитал достига близо 900 000 гроша (към 1873 г.). Професионалните взаимоотношения между съдружниците се регулират посредством търговски договори и изрядно водена счетоводна документация. В стопанската структура се включват от двама до шест броя съдружници, в различните етапи от нейното съществуване. Изградената мрежа от партньори, клиенти, експедитори, агенти и сътрудници покрива основните стопански центрове по българските земи.

4.2. Дейността на търговските дружества „Христо (Христаки) Ганев Витанов и братя” и „Никола и Христаки Ганеви” в Русе и Търново през втората половина на XIX век. В: ИРИМ – ВТ, Т. XXVII - 2012, 2013, с. 403 – 416 (ISSN 0861–5888).

Настоящата публикация представя дейността на търговското дружество „Христо (Христаки) Ганев Витанов и братя”, основано през 50-те години на XIX век с централен офис в Русе и филиал в Търново. Фирмата внася от Цариград и Влашко за нуждите на вътрешния пазар манифактурни и колониални стоки, сладкарски изделия, суровини за бита, животинска продукция и спиртни напитки. През 1866 г. Христаки и Никола Ганеви влагат собствен капитал за учредяването на нова компания под наименованието „Никола и Христаки Ганеви” със седалище в Русе. Съдружниците съсредоточават усилията си в дейността на откритата сладкарница и профилиран магазин. Те внасят различни видове сладкарски изделия директно от фирмите-производителки в Търново, Габрово, Разград, Гюргево, Браила и Букурещ. Търговската дейност се разраства и Христо и Никола Ганеви разкриват филиали на дружеството в Гюргево, Букурещ и Варна.

През 70-те години на XIX век Христо Ганев установява търговско съдружие с Ипократи от Русе за откриване на гостилница с магазин в дунавския град.

Братя Ганеви не остават безучастни към националноосвободителните движения в българските земи и финансират редица благотворителни инициативи.

4.3. Участие на търновското дружество „Хаджи Николи Минчоолу и Евстати Селвели и дружие” в търговията с бубено семе и сурова коприна

през 1859-1863 г. – В: ИРИМ – ВТ, Т. XXVIII – XXIX, 2013 – 2014, В. Търново, 2014, с. 357 – 370 (ISSN 0861–5888).

Публикацията представя възрожденското дружество „Хаджи Николи Минчоолу и Евстати Селвели и дружие”, като един от основните организатори на разпръснати манифактури в сферата на копринарството в селищата Килифарево, Дряново, Трявна, Габрово и Тетевен за периода от 1859 г. до 1863 г. Търговската къща изкупува суровини за производството от търновските села Беляковец, Самоводене, Темниско, Поликрайще, Дебелец, Мусина, Горна и Долна Липница и близките селища Горна Оряховица и Лясковец. Вложеният капитал в тези операции надхвърля 430 000 гроша. Възрожденската фирма транспортира суровата коприна от Търново до Виена до местното представителство. Доставкаите за Италия и Франция се организират до пристанището в Триест и с помощта на местни представители и агенти, товарите се доставят на чуждестранните търговци и производители. Информацията за конкретни търговски операции е извлечена от сключените договори, търговската кореспонденция и финансовите извлечения на дружеството.

4.4. Фискални задължения на населението от Търновска каза 1853 –1856 г. (По документи от архива на Георги Поп Симеонов). – В: Известия на Регионалния исторически музей – Габрово, Т. II, 2014, Доклади от Първата национална научна конференция „Старопланинският регион в историята на българските земи”, Габрово, 2-3 октомври 2014 г., Изд. „Фабер”, В. Търново, 2015, с. 227 – 238 (ISSN 2367-783X).

Документалният фонд на възрожденецът Георги Поп Симеонов, отложен в Български исторически архив в София съдържа богата информация за социално-икономическия живот на селищата от Старопланинския регион.

Настоящото проучване систематизира и анализира наличната информация от писма и жалби на местни първенци и жители на Габрово, Дряново, Трявна, Елена, с. Беброво (Еленско), с. Кованлък (Търновско), с. Бутово (Търновско) и с. Килифарево (Търновско), адресирани до висшия сановник в Търново, Арбанаси и Цариград от 1853 г. до 1856 г. Документите представят динамична и непрестанно променяща се ситуация при отчитането на фискалните задължения в условията на война.

Кореспонденцията е водена на български, гръцки и турски език и осветлява правните и икономическите взаимоотношения между християните по места и централната и местна власт. Документите

иллюстрират основните фискални практики – ангария, реквизиция и данъчно облагане и представят по безапелационен начин грабежите и безчинствата на редовната турска армия над подвластното население. Липсата на правов ред и полицейски чиновници за охрана по места, липсата на координация между отделните звена в турската администрация и местните общински първенци са съществени проблеми, които вълнуват българите и те търсят подкрепа и конкретни решения от представителите на казалийската администрация. Изложените факти потвърждават тревожната тенденция за отлив на християнско население от Старопланинския регион и масовото му заселване в околните кази от плодородните полски райони.

4.5. Търновските търговци през XIX век – модерни практики и европейско поведение на световните пазари. – В: Съюз на учените в България – клон Велико Търново, „Дни на науката, 2014”, доклади от Научната конференция, посветена на 50-годишнината на Великотърновския клон на СУБ, Велико Търново, м. май 2014 г., Изд. „Фабер”, В. Търново, 2015, с. 222 – 229 (ISSN 1314 – 2283).

Изследването представя европейския модел за стопанско развитие, който следват търновските търговци през XIX век. Привлечени и анализирани са множество архивни документи, които налагат и основните заключения. През втората половина на XIX век търновските търговци и предприемачи възприемат европейския опит, като начин на труд и организация в производството. Те успешно прилагат буржоазните форми при воденето на счетоводните документи и търговската кореспонденция. Откриват свои кантори в европейските градове и живеят и работят там по установените правила и стандарти. Обективната потребност от светски знания за развитието на манифактурното производство и търговията, обяснява и факта, че възрожденските предприемачи са сред най-образованния слой в градското общество. Установените от тях междуселищни и международни контакти, съдействат за промяна на традиционния светоглед, пряко обвързан с новия тип производство и икономически отношения.

4.6. Стопанска дейност на фамилията Бурови през Възраждането. – В: „Библиотеки, четене, комуникации”, Доклади от Тринадесетата национална научна конференция с международно участие проведена във

Велико Търново на 13-14 ноември 2014 г., посветена на 125-годишнината от създаването на първата публична библиотека в Търново, НБ „П. Р. Славейков”, В. Търново, 2015, с. 344 – 352 (ISSN 1313 – 8138).

Публикацията представя стопанската дейност на фамилията Бурови от началото на XVIII век до последните десетилетия на XIX век, като красноречив пример за утвърждаването на капиталистическите производствени структури в българските земи през възрожденския период. Икономическата активност на лясковските предприемачи е разгърната посредством историческия обзор и анализ. Той започва от първият представител на рода Кондо Буров, неговият наследник – Димо и внуците Първи, Конди и Парашкева. Истински просперитет фамилията Бурови обаче бележи през 30-те години на XIX век и той се свързва с дейността на братята Атанас, Първи, Парашкева и Илия. Те създават монопол на пазара в търговията с коприна, организират и ръководят домашни индустрии в Лясковец и околните села, снабдяват производителите със суровини и изкупуват стоката. Готовата продукция постъпва директно в семейните им магазини и складове.

Съществена по своя характер, остава запазената информация за стопанската дейност на Атанас Буров и неговите синове от 50-те до 70-те години на XIX век. Създадената от тях търговска структура със седалище в Лясковец и професионални кантори в Горна Оряховица и Търново използва новите капиталистически форми в управлението и пренасочва част от семейните капитали в производството и изкупуването на сурова коприна, предназначена за износ. Съдружниците изнасят висококачествени спиртни напитки, преработени в семейната спиртоварна фабрика, участват в търговията с добитък и местни произведения и насочват част от натрупаните капитали в краткосрочно и дългосрочно кредитиране. В края на Руско-турската война от 1877 – 1878 г. братя Бурови изкупуват имоти на безценица от изселващото се мюсюлманско население. Представителите на Буровия род в продължение на десетилетия участват в управлението на общината, подпомагат развитието на училищното дело и поддръжката на църквите в града.

Приведените факти налагат и основният извод, че многобройните и разнородни по своя характер инициативи позволяват на Бурови да се адаптират успешно в следосвободенската епоха и да се превърнат в пионери на новото модерно стопанство.

4.7. Арбанашките търговци през Възраждането – стопански и социални практики. – В: Известия на Бургаския музей, Т. V, В памет на Цоня Дражева, Бургас, 2015, с. 311 – 322 (ISSN 0407-9477).

Публикацията представя опит за синтез и анализ на стопанските и социални практики на възрожденските търговци от Арбанаси. Привлечената информация от научни публикации и архивни източници изгражда икономически модели, които са успешно приложими не само за общността, но и за националното стопанство.

Конкретните проявления са фиксирани от втората половина на XVIII век, когато възрожденските предприемачи установяват професионални структури в Дунавските княжества, Трансилвания, Австрия и Унгария. Изграждат стабилна организация на икономически взаимоотношения, пазари, центрове и бази, обхващащи трафика между двете основни средища Виена и Константинопол. В края на XVIII век преобладаващи стават „дружествата на личността”. Професионалните трансформации в големите компании от ранга на Теодоран Чинко налагат и „дружествата с ограничена отговорност”. На вътрешния пазар се изявяват арбанашките фирми-вносителки на хранителни стоки и манифактурни изделия на Атанас Костанцалиев, Атанас Хаджиилиев и Стефан Лечев.

Търговските контакти на арбанасчани през XIX век изграждат обхватна пазарна мрежа, включваща селища предимно от северните български земи. През втората четвърт на XIX век постепенно се възстановяват външно-търговските контакти с Русия и западноевропейските държави. Учредените търговски дружества на „Хаджи Кирил Димитров Русович и дружие” – Арбанаси, „Братя К. Русович” – Арбанаси, Спирос Константинов в Арбанаси и Букурещ използват различна валута, регистрират търговски марки на пазара и боравят с фирмени печати.

Стопанските дейци използват различни форми за натрупване на капитали, като лихварство, кредитиране на дребни търговци и занаятчии, отдаване на стопански площи под наем, финансиране на отделни производства и манифактурни работилници. Социалните прояви добавят нови щрихи към стопанския профил на възрожденските търговци.

4.8. Лясковец. Занаяти и търговия през Възраждането. – В: Известия на Центъра за стопанско-исторически изследвания, том първи, „Градското стопанство в българските земи през вековете”, Варна, 2016, с. 289 – 307 (ISSN 2534-9244).

Възрожденското селище Лясковец се ползва с привилегирован статут от 1538 г. до 1810 г., потвърждаван многократно с издадените султански фермани. С обнародването на реформите в Османската империя през 1839 г., особените права на вакфираните селища Лясковец, Арбанаси, Горна Оряховица и Долна Оряховица са преразгледани, а привилегиите им са окончателно премахнати при управлението на султан Абдул Азис (1861 – 1876). Териториалното разрастване на Лясковец през XIX век в посока изток и североизток, след присъединяването на отделни махали и села, като Чертовец и Гиран, стратегически благоприятното разположение и плодородните почви се явяват едни от основните предпоставки за икономическото замогване на местните жители. Селището влиза в границите на Търновския санджак и се управлява от околийски управител. Махалата Чертовец попада под опеката на военен управител. През 1880 г. Лясковец променя своя статут на град.

Стопанското развитие на Лясковец през Възраждането се формира на базата на утвърдените отрасли копринарство, лозарство и градинарство.

Важни сведения за икономическия профил на селището от края на XVII век и началото на XVIII век предоставя османотурски регистър за поголовния данък „джизие - и - геберан”, с който се облага мъжкото християнско население в селищата от Търновски санджак. Според данъчния документ, съхраняван в Ориенталската архивна колекция на Народната библиотека в София, жителите на Лясковец попадат в три имуществени категории. Към висшата категория принадлежат 32 души, които формират прослойките на търговци, предприемачи и едри земевладелци от началото на XVIII век и променят визията на възрожденското градче. В средната и ниска категория данъкоплатци попадат жители, които упражняват различни занаяти или се занимават със земеделие.

Основни двигатели на възрожденското стопанство през XIX век са местните търговци и крупни земевладелци Бурови, Узунови, Паскови, Гецови, Крънзови, Секулови, Гиранлиев и Козлеви. Стопанските дейци пренасочват свои капитали в откупуване на данъци и държавни концесии. Притежават големи чифлици и земеделски стопанства.

От средата на XVIII век до последните десетилетия на XIX век в селището се утвърждават капиталистическите производствени структури. Възрожденските търговци създават монопол на пазара с коприна и организират домашни индустрии в Лясковец и околните селища. Сведения

за стопански практики на лясковски предприемачи се съдържат във възрожденската преса и публикувани статистически данни след Освобождението.

От 70-те години до края на XIX век с търговия на дребно се занимават братя Гугучкови, Доси Цонев, Димитър Йорданов, Димитър Обрешков, Иван Т. Бързаков, „Моско Иванов Пранинов и Сие”, Никола Бояджиев, Пенчо Генов, Стамо Миланов, Стефан Клатег, Танас Бързаков.

С търговия на дървен и строителен материал се занимават фирмите на „Димитър Йорданов и син” и Ганчо Иванов. Основни износители на зеленчуци са Аврам Манолов, Атанас Панайотов, Георги Ив. Табаков и Иван Георгиев Табаков. Петър Петров търгува с шевни машини. С продажби на керемиди се занимават Йорго х. Атанасов Кондев и Йордан Йорданов.

Сред известните търговци на манифактурни изделия се нареждат Атанас Славоев, Хаджи Васил, Димо Паришков, „Илия Кънев и Сие”, „Йорданов и Петков”, Никола Цуцуманов, Богдан Иванов Маджунков, Марин Йорданов Рашов, Моско Хр. Рашев, Петър Петков, Христо Йорданов и Христо Сяров. До Освобождението фабричната индустрия е съвсем слабо застъпена. В селището функционират четири „фабрики” за брашна, собственост на Васил Страшилов, „Димитър А. Буров и Сие” и Стефан Н. Трифонов.

4.9. Горна Оряховица – търговия и търговски връзки през XVIII – XIX век. – В: ИРИМ – ВТ, Т. XXXI, 2016, Изд. „Фабер”, В. Търново, 2016, с. 153 – 166 (ISSN 0861 – 5888).

През XVIII век възрожденските селища Горна Оряховица, Арбанаси и Лясковец са икономически обвързани с конкретни търговски и производствени взаимоотношения. Тази тенденция продължава и търпи развитие през XIX век, базираща се на взаимното проникване на капитали на основата на търговски сделки, съдружия, откупки на имоти, съвместни домашни индустрии, манифактурни производства, реализиране на крупни държавни поръчки и други. Социалният статут на вакфирани селища, географската близост и стратегическото местоположение са също сред определящите фактори за стопанското взаимодействие.

Настоящата публикация представя стопанските и социални инициативи на горнооряховските търговци през Възраждането. Синтезираната информация от публикации, статистически данни, възрожденска преса и

нови архивни документи от БИА – София и ДА – Велико Търново налага и основните изводи и заключения. Търговията със селскостопанска продукция е сред основните приоритети на Горна Оряховица през Възраждането. Изграждането на профилирани пазарни средища за птици, зеленчуци, жито и едър добитък през XIX век стимулира стопанската инициатива на местните производители и предприемачи.

Богатите търговци се явяват като посредници между производството и пазара и в редица случаи организатори на капиталистически структури. Горнооряховските стопански дейци х. Сотир Петков, х. Лазар х. Христов, х. Рачо Рачев, Атанас х. Иванов, Димитър Буров, Атанас х. Кироглу успешно овладяват вътрешния пазар и насочват своите усилия към европейските икономически центрове. На вътрешния пазар през XVIII в. стопански практики утвърждават търговците Панто Пано, Боро, Сава, Нико, Яно Симо, Марко Димитър и Гьон Михов. След кърджалийските нападения от 1798 г. много заможни търговци емигрират от Горна Оряховица и се установяват във Влашко и Трансилвания. Сред имената на търговците християни – посредници в австро-турската търговия от края на XVIII век и началото на XIX век фигурират Никола, Панго, Вота, Дойко, Мойсе, Бора, Марко, Бия и Димитър от Горна Оряховица.

Обекти на износната търговия за Дунавските княжества и Средна Европа през Възраждането стават добитъка, зърнените храни, лена, конопа, памука, плодовете и зеленчуците, пашкулите и суровата коприна. Горнооряховските търговци внасят от Австро-Унгария и столицата на Османската империя предимно манифактурни и колониални стоки.

Значителни капитали от търговска дейност, от инвестиции в стопански терени и земеделски земи натрупват х. Йоан Теодору, х. Симо х. Пенчу и кир Трифон Николау. През втората четвърт на XIX в. местните предприемачи кредитират манифактурното производство в селището. Капитали от откупуването на данъци реализират х. Георги Йоану и х. Константин Теодору в Цариград. Възрожденските търговци участват в социалния живот и общинското управление на селището. Формират се прослойките на едрите земеделци, на търговците извършващи специфични дейности, свързани с преработката на месото и оценката на добитъка.

Уседналата търговия бележи просперитета на възрожденските търговски дружества на Янко Георгиев, х. Пенчо х. Панайотов, „Атанас Буров и Сие”, „Стоян Рачев и Сие”, „Братя Петкови”, „Георги П. Табаков”, „Г. Марков, Ст. Кръстев и Ангел Тасюв.

5. Изследователи в областта на стопанската история.

5.1. Производителните дружества в България в изследванията на Иван Евстратиев Гешов. – В: Годишник на Регионален исторически музей – Пловдив, кн. 9, Доклади от Националната научна конференция „Иван Евстратиев Гешов – държавник, общественик, учен, меценат на българската наука и култура”, проведена на 6-7 ноември 2014 г. в гр. Пловдив, 2014, с.39 – 46 (ISSN – 1311 – 9133).

Настоящата публикация разглежда приносите на Иван Евстратиев Гешов при разработването на стопанската история на България и в частност дейността на производителните дружества. Изследванията на стопанския историк върху задружните форми на владение и работа и тяхното разпространение в определени региони до края на XIX век са основополагащи за събиране, обработка и анализиране на информацията за производителните дружества, формите на тяхното битуване, условията за задружна работа, правата и задълженията между отделните членове. Основните акценти в неговите трудове са поставени върху правото на собственост, организация и разпределение на труда и капитала, разпределение на длъжностите, брой на членовете, географска локализация на общностите. Той отчита факта, че отделните форми са взаимосвързани. Докосвайки се до народопсихологията на българите – гурбетчии, Гешов отразява бързата адаптация в чужда среда и възприемчивостта към европейската култура в бита.

Статиите и студиите, посветени на стопанската проблематика, защитават правото на частната собственост и инициират идеята за развитие на корпоративните сдружения и учредяването на земеделско-промишлени камари, като форми за представяне на българското стопанство.

Иван Евстратиев Гешов счита, че публикуването на регионални и краеведски проучвания и записването на лични истории е изключително важна стъпка при изясняването на въпросната проблематика за изграждане на цялостната картина на задружното владение и работа по българските земи. Българският икономист обработва значителна като обем историческа информация, която систематизира, класифицира и анализира.

6. Участници в националноосвободителните движения през 60-те и 70-те години на XIX век и тяхната историческа съдба след Освобождението.

6.1. Христо Иванов Големия в документи и свидетелства след Освобождението. – В: Сборник с доклади от Националната научна конференция „140 години от Априлското въстание и Априлска епопея при Дряновския манастир”, Дряново, 13.05.2016 г., Изд. „Фабер”, В. Търново, 2016, с. 179 – 192 (ISBN 978-619-00-0540-7).

Публикацията разкрива нови факти и анализира събития от живота на възрожденския войвода Христо Иванов Големия след Освобождението. Тя е базирана на съхранени документи и свидетелства във фондовете на Регионален исторически музей – Велико Търново. Документите представят разнородна по своя характер информация за новите превъплъщения на търновския поборник, като общински съветник през 1887–1889 г., депутат в IV-тото Велико Народно събрание през 1893 г., носител на орден за гражданска заслуга и войнишки сребърен кръст. Голяма част от кореспонденцията съдържа молби от бивши съратници на Христо Иванов за издаването на удостоверения за революционната им дейност. Тези документи се оказват жизнено важни за получаването на поборническа пенсия. Интерес представлява и копие от телеграма, изпратена от министър-председателя Стефан Стамболов до Христо Иванов в Търново. Чрез нея, той дава указания за предстоящите парламентарни избори и евентуалните кандидатури от Търново на Либералната партия.

Историческите извори условно могат да бъдат групирани по тематичен и хронологичен принцип. Първата група документи визира участието на Христо Иванов в освободителните движения и признателността на държавниците и обикновените хора към неговото дело. Втората група документи удостоверява по пряк или косвен начин участието на възрожденския войвода в обществено-политическия живот след Освобождението. А третата група документи представят лична и служебна кореспонденция на Христо Иванов и Мария Христова Иванова от 1884 г. до 1935 г.

7. Исторически личности – участници в борбите за църковна самостоятелност, религиозно строителство и духовно съзидание.

7.1. Малки приноси към историята на църковното дело в Трявна през Възраждането. – В: Известия на Специализирания музей за резбарско и зографско изкуство – Трявна, Т. 4, Доклади от Научната конференция „Трявна и тревненци в националната история и култура”, 2014 г., Изд. „Славена”, Варна, 2015, с. 455 – 463 (ISSN 1313 – 6356).

Статията представя четири непубликувани писма от документалния архивен фонд на Георги Поп Симеонов, изпратени от тревненски първенци през 1843 г. и 1860 г. до търновския сановник. Те добавят отделни щрихи към историята на църковното дело в Трявна през Възраждането. Епистоларното наследство дава нова информация за строежа на църквата „Св. Георги”, детайлизира избора на свещеници в тревненските колиби след 1860 г. и представя участието на народният поет Петко Р. Славейков в духовните и просветни дела на Тревненската община. Непубликуваните документи попълват мозайката от факти и събития, съпътстващи историята на църковното строителство, дейността на църковните настоятели и ролята на свещениците през XIX век.

7.2. Две писма от княз Стефан Богориди до търновския първенец Георги Поп Симеонов по църковни и административни дела. – В: „Дни на науката, 2015”, Сборник с доклади от научните форуми на СУБ – В. Търново, Мартенски научни четения (19 март 2015 г.) и „Дни на науката, 2015” (4 юни 2015 г.), Изд. „Фабер”, В. Търново, 2016, с. 88 – 97 (ISSN 1314 – 2283).

В документалното наследство на възрожденският деец Георги Поп Симеонов, съхранено в Български исторически архив в София е запазена значителна част от кореспонденцията на търновският първенец с представители на турската администрация, с Гръцката патриаршия и български църковни дейци. Писмата отразяват развитието на църковно-националните борби в българските земи за периода от 1838 г. до 1862 г., административните реформи в Търновска каза и избора на търновски митрополит през 1849 г.

В настоящото изследване, обект на анализ са две непубликувани писма от княз Стефан Богориди до Георги Поп Симеонов, изпратени от Цариград до Търново на 23 януари 1848 г. и 22 август 1854 г. Писмата са записани на гръцки език, с черно мастило, с ясен и четлив почерк. Авторът се е придържал към изискванията, въведени от гръцките епистоларии. Стилът е тържествен и витиеват. Изложението отразява добро познаване на тънкостите при водене на служебна кореспонденция, както и високата степен на образование и водещата позиция на адресата в отоманската администрация.

В епистоларното наследство се открояват три основни момента. Първият план отразява благосклонното отношение на Стефан Богориди към жителите на Търновска каза, желанието за съдействие по църковните и

административни дела, добрата воля на висшия турски сановник за благотворителност в полза на Арбанашката енория.

Вторият план формира социалния профил на търновският първенец Георги Поп Симеонов и разкрива неговата дейност, като председател на Търновската епархиална църковна община и основен двигател при набирането на средства за построяването на българската църква „Св. Стефан” в Цариград. Добавени са няколко щриха към портрета на Стефан Богориди, като благодетел и родолюбец.

Третият аспект илюстрира връзката между частните на пръв поглед случаи с национални исторически събития от XIX век. Поставени са въпроси, свързани с набирането на средства за строежа на българската църква в Цариград, с управлението на турската администрация в Търновска каза и съдбата на фамилната къща на Софроний Врачански в Арбанаси.

Представените документи обогатяват с нови факти личните и професионални биографии на Стефан Богориди и Георги Поп Симеонов – възрожденски дейци със съществен принос за развитието на църковното национално движение.

8. Християнското мисионерство през Възраждането. Развитието на духовните връзки между манастирските обители на Атон и Светите места и българската общност.

8.1. Документ за мисионерската дейност на протосингел Симеон – пратеник от Божи гроб в Търново през 1847-1849 г. – В: ИРИМ-ВТ, Т. XXX, 2015, В. Търново, 2015, с. 121 – 129 (ISSN 0861–5888).

Християнското мисионерство през Възраждането осъществява духовната връзка между манастирските обители на Атон и Светите места и българската общност, ситуирана в различни етногеографски ареали. Основните задачи на монашеските братства се свеждат до тяхното оцеляване, чрез набиране на средства за поддръжка на манастирите и спасяване на духовността, посредством съхранената писмена традиция и книжовност. В началото на XIX век българските първенци припознават христовите пратеници от Йерусалим, като духовни братя и правят щедри благодеяния за Светата църква. Йерусалимската патриаршия организира метоси, в които за редовността на постъпленията от пари и дарения се грижат светогробски духовници с титлата „протосингел”.

Настоящата статия допълва сведенията за дейността на протосингел Симеон – пратеник на Божи гроб в Търново и представител на църковния

клир на Кирил II Йерусалимски (1845–1872). Тя е базирана на непубликуван документ от архива на Георги Поп Симеонов. Писмото е изпратено от протосингел Симеон в Калофер до търновския първенец в Арбанаси, на 28 юли 1849 г. Записът е направен на гръцки език, с ясен и четлив почерк, изпълнен с черно мастило. Писмото е скрепено със служебния печат на христовия пратеник към търновския таксид.

Документът представя мисионерската дейност на архимандрит Симеон в Търново и дава информация за новото му назначение в Босна. Служебният печат в края на писмото допълва известните до момента биографични данни, като посочва годината „1846“, в която Симеон придобива духовен сан „протосингел“ на йерусалимския патриарх Кирил II.

Писмото съдържа сведения за участието на Георги Поп Симеонов в църковния живот на Търновската митрополия и ролята му за поддържането на светите места, синайските духовни обители и настаняването на поклонници в специално изградения духовен център.

Представя косвена информация за съществуването на Божигробски метох в Търново през 1847–1849 г. Фрагментарни остават свидетелствата и за новият мисионер на Божи гроб в старата българска столица след 1849 г. – отец Геннадий.

Анализът на документа води да заключението, че през XIX век, духовни пратеници от Божи гроб, по произход българи, водени от родолюбиви чувства, приемат мисии в Търново и подпомагат просветното и църковно дело. Те не само набират средства за монашеските братства, но и ограмотяват и възпитават населението посредством разпространението на религиозна и светска литература.

9. Обществената благотворителност през Възраждането, като социална потребност, форма на местен патриотизъм и национална кауза.

9.1. Търновските възрожденски търговци между местния патриотизъм и обществената благотворителност. – В: Acta muzei varnaensis, XII, Сборник с доклади от Националната конференция „Варна, българите и българските градове. Възрожденски поселищни изследвания” в памет на проф. д.и.н. Велко Тонев, Варна, 26 септември 2014 г., „Онгъл” Варна, 2016, с. 261 – 270 (ISBN 978-619-7079-95-1).

Публикацията разглежда благотворителната дейност на търновските търговци през Възраждането. Народополезните инициативи са обвързани

предимно с развитието на просветното и църковното движение. В редица случаи обаче те далеч надхвърлят тесните рамки на града и района и действат в национален мащаб. Регистрацията на дарителски акции в полза на политическото освобождение на българите е показателна за модерно мислене и силно развито чувство за национална идентичност. Частната благотворителност компенсират отсъствието на държавна политика за милосърдие и съпричастност. Като доказателство на изказаните до тук съждения са привлечени множество публикувани и непубликувани архивни документи от ДА – В. Търново, НБКМ, БИА – София и материали от възрожденската преса.

Историческите факти за делата на възрожденските търговци са представени на проблемен и хронологичен принцип. Те конструират един реалистичен и в значителна степен положителен образ на успешните българи. Натрупаната информация с познавателен и оценъчен характер за тогавашната действителност представя в нова светлина буржоазния елит и очертаващите се тенденции за промяна в традиционния светоглед.

10. Временни и постоянни експозиции и връзката им с музейната публика. Ролята на музеологията от представянето на идейния проект до конкретната му реализация.

10.1. Педагогически практики за изграждане на партньорски взаимоотношения чрез неформалното образование в извънучилищна среда. – В: Делото на Асеновци. Доклади от учителска конференция, посветена на 130 годишнината на ХГ „Св. св. Кирил и Методий”, проведена в гр. Велико Търново, 23-24 април 2010 г., Велико Търново, 2010, с. 199 – 204 (В съавт. с: Мария Джамбазова) (ISBN 978-954-400-413-2).

Настоящата публикация (в съавторство с Мария Джамбазова – старши учител при Общински детски комплекс – Велико Търново) представя резултатите от дългогодишното сътрудничество между Общински детски комплекс и Регионален исторически музей – Велико Търново. Партньорството между двете институции се реализира, чрез съвместни проекти за извънучилищна дейност по Екскурзодство, съгласно утвърдените стандарти от Министерството на образованието, младежта и науката. Целта на музейно–педагогическия екип е образователната програма да формира у младите хора толерантно отношение към културната и религиозна принадлежност на различни народи, поколения и

съсловия; да подпомага създаването на нравствени ценности и съвременно отношение към паметниците на културата и тяхното опазване; да насочва учениците към родовата памет и формиране у тях на компетенции за анализ и съпоставка на различни култури и взаимодействия. За постигането на целите децата се превръщат в партньори при вземането на решения, относно тяхното обучение.

Предложеният образователен модел гарантира добри и равнопоставени отношения между участниците в процеса, провокира позитивни психологически нагласи, постига значителен образователен и възпитателен ефект и повишава мотивацията за творческа изява. Музеят се превръща в своеобразен катализатор за образователния процес и важен елемент при осъществяването на идеята за „обучение за цял живот“.

10.2. Филип Тотю между мита и историята. – ИРИМ – ВТ, Т. XXVI, Велико Търново, 2012, с.367 – 370, 417 – 418 (ISSN 0861–5888).

Публикацията представя три основни събития, съпътстващи отбелязването на 180-тата годишнина от рождението на Филип Тотю от Регионален исторически музей – Велико Търново през 2010 г. Тя съдържа опит за музеоложко представяне на постоянните и временни експозиции в музея, посветени на легендарния войвода. Разгледана е тематичната структура на обновената музейна експозиция в мемориална къща „Филип Тотю“ в махала Гърците в с. Вонеща вода. Обстойно е представена временната музейна експозиция „Филип Тотю между мита и историята“ в музей „Възраждане и Учредително събрание“ и театралната възстановка на героичната битка на четата на Филип Тотю от 1866 г. в махала Гърците. Последната „история“ дава началото на легендата за „хвърковатия“ войвода. Трите събития са тематично и емоционално свързани и илюстрират бурният живот на възрожденския четнически войвода. В същото време отделните етапи на общата стратегия представят новите творчески решения на музейните специалисти за популяризиране на тази историческа личност.

10.3. Родната къща на Петко Славейков в Търново – една концепция за изграждане на съвременен музей. – В: Славейковото общество. Материали от конференции, организирани от община Трявна в рамките на Славейковите празници, книга първа, Департамент „Нова българистика“ на Нов български университет, Изд. „Кралица Маб“,

София, 2014, с. 53 – 59 (В съавт. с: Татяна Кънчева) (ISBN 978-954-533-134-3).

Публикацията (в съавторство с Т. Кънчева) представя нова концепция за изграждане на музейна експозиция в родната къща на Петко Славейков във Велико Търново. Отчетени са всички актуални проблеми, които стоят за разрешаване пред съвременната музеология, свързани с опазване, обновяване и популяризиране на къщите – музеи в наши дни. Те са формулирани в няколко основни направления: липса на ефективни подходи и практики за адаптация, модернизирание на музейната база, разширяване кръга на музейната публика, недостатъчно или липсващо финансиране, липсата на подготвени музейни специалисти, които да планират и осъществяват извънбюджетно финансиране и не на последно място по значение нерешени проблеми в действащото законодателство. Изследването представя алтернативни модели за адаптация, базирани на практиката с музейните образователни програми. Идейният проект за обновяване на къща-музей „Петко Р. Славейков” включва запазване на документалния характер на експозицията и обогатяването ѝ с нови теми и с малко известни факти от живота на възрожденският деец. Целта е с помощта на съвременни средства за експониране и нови нестандартни подходи за онагледяване на петте основни теми, да се постигне музейно, художествено и педагогическо възприятие у посетителите.

11. Рецензии.

11.1. Svetla Atanasova – Modernization Processes and Phenomena in Bulgarian Trade in the Period of National Revival: Ivan Rysev. The Commercial Modernity of the Bulgarian National Revival as Culture and Practice. Research and Sources, „Rovita”. Veliko Tarnovo, 2015, 743 p., Bulgarian Historical Review, forty-third year kuarante-troisieme anne, 1-2, 2015, p. 272 – 276 (ISSN 0204-8906).

Рецензията „Модернизационни процеси и явления в българската възрожденска търговия” е публикувана на английски език и представя монографията на проф. д и н Иван Русев „Търговската модерност на Българското Възраждане като култура и практика”. Анализът насочва към изграждането на успешен модел за бъдещи регионални проучвания, свързани с развитието на възрожденските търговски дружества и иновативните процеси в българското общество. Монографичният труд

притежава безспорни достойнства и е насочен към широк кръг потребители. На вниманието на читателя, в три отделни глави с множество теми и подтеми и отделна глава исторически извори е представено търговското образование и литература, концепциите за развитието на търговията, формите на сдружаване и правната регламентация във възрожденското общество. Прилагането в практиката на „по-добрия” европейски модел на търговско поведение започва и завършва с познаването на търговската и счетоводна литература, възприемчивостта към стопанско-правната материя, училищното обучение и добрите практики в кантората.

11.2. Атанасова, С. Рецензия за: Иван Русев. Търговската модерност на Българското възраждане като култура и практика. Изследвания и извори., Издателство „Ровита”, Велико Търново, 2015, 753 стр. с илюстрации, Епохи, Т. XXIV (2016), кн. 2, УИ „Св. св. Кирил и Методий”, В. Търново, 2016, с. 312 – 315 (ISSN 1310-2141).

Рецензията представя монографията на проф. д и н Иван Русев „Търговската модерност на Българското Възраждане като култура и практика”. Тя е публикувана на български език.

12. Съставителство.

12.1. Хроника за дейността на РИМ – В. Търново. – В: ИРИМ-ВТ, Т. XXVIII – XXIX, 2013 – 2014, В. Търново, 2014, с. 449 – 458 (в съавторство с: Теменуга Георгиева) (ISSN 0861–5888).

Проследява дейността на Регионален исторически музей – Велико Търново в периода 2012 г. и 2013 г. Публикацията е структурирана в шест отделни раздела: Археологически разкопки, Теренни обхождания и експедиции; Експозиционна дейност; Културни събития и прояви; Проекти; Образователни семинари и обучения; Събирателска и консервационно-реставрационна дейност.

13. Статии, научни съобщения и рецензии под печат:

13.1. Духовните връзки на Търновската митрополия с манастира Великата лавра на Атон през XIX век. (По документи от архивния фонд на възрожденеца Георги Поп Симеонов)”. – Научна конференция „България и българите – история и култура (XVIII–XX век)” посветена на 80-

годишнината от рождението на доц. д-р Георги Плетнъов, проведена във ВТУ, Велико Търново на 4 декември 2015 г.

13.2. Знамето на Горнооряховските въстаници – историята на една реликва от Априлското въстание. – Национална научна конференция „Априлското въстание 1876 година в съдбата на българския народ”, проведена в гр. Панагюрище на 14-15 април 2016 г. Информацията е от електронен неокончателен вариант. (ИК „Оборище”, Панагюрище, 2017, с. 195 – 200) (ISBN 978-954-682-066-2).

13.3. Търновският затвор през 1876 г. – място за мъчения и гибел на Априлци. – Кръгла маса на тема: „Смъртта за отечеството е най-сладка и славна. Априлското въстание 1876 г. в Първи революционен окръг.”, проведена в гр. Бяла Черква на 10 май 2016 г.

13.4. Документи и вещи на Сава Пенев от фондовете на Регионален исторически музей – Велико Търново. – Научна сесия „Христо Ботев и неговата чета”, проведена в гр. Враца на 27 май 2016 г.

13.5. Музей на българската държавност във Велико Търново – идеен проект и реализация. (в съавторство с Татяна Кънчева). – Научна конференция „Старопланинският регион в историята на българските земи и развитието на културния туризъм”, проведена в гр. Габрово на 6-7 октомври 2016 г.

13.6. Атанасова, С. Рецензия за: Иван Тютюнджиев. Дневник на Светата Търновска митрополия (1870 – 1871), Издателство „Ровита”, Велико Търново, 2016, 335 с. – Епохи, Т. XXVI (2017), кн. 1, УИ „Св. св. Кирил и Методий”, В. Търново, 2017.

12.06.2017 г.

В. Търново

.....

/д-р Св. Атанасова/